

70-йилларнинг бошлари. Эрта баҳор. Кышлок ўхжалик ходимлари курултойи ўтётган кезлар. Камина андиконлии машҳур раиса Турсуной Каримованинг курултойда қатнашётганидан хабар тобиб, «Ўзбекистон» меҳмонхонасига бордим. Объектнинг «Олтин водийдан шабадалар» романидаги Комила образи ва «Раиса» шеъриди эъзолланган аёл адаб тўрисидаги хотираларини хикоя қиласр экан, кутилмагандаги тұхтаб, узоқ сукут килди.

Кейин «Қаңдай ажойиб одам эдилар-а, Ойбек ака!» деди. Унинг бу сўзида нафакат «Навоий» романга муаллифи, балки умуман Ёзувчига бўлган хурмат ва ўзтико-дам хам мусассамланганини кейинроқ тушундим. Турсуной опа яир барнасласлик сукутдан сўнг, деди: «Биздан хам бир шоир чиқпети. Худо хоҳласа, Ойбек акалар даражасига етади! Тўлан Низом! Камтарин, гоятда самимий ве меҳнаткаш йигит!»

Бу сўлар айтилганда, Тўлан Низомнинг «Сенинг эртакларин» деб номланган илк шеърий тўплами чиқканнамид-йўки, — эслолмайман. Ойбекларни, Гафур Гуломларни, Ҳамид Олимжонларни кўрган Турсуной опа Тўлан Низомнинг шу кутулгуда даврардан муносиб ўрин олишини орзу килган эди.

Бугун кўллаб андиконлик адабиёт шинавандаларининг ўмиди бўлган Тўлан Низом ўхтигининг муబорак олтишичинчи пилапоясига кадам кўйиб туриди.

Одатда вилоятда түгилган калам ахли ижодининг «палак ёёши» учун пойтахтга интилади ва пойтатдаги кайон адабий хайт бағрида чиндан хам ўсади. Ўз кишлоги ё вилюйтидан «учиб чиқмаган»

ижодининг истикол даврига кадар давом этган биринчи боскичида факт лирик шеърлар ёзган бўлса, иккинчи боскичида ийрик шеърий жанрларга мояниллик билдирилган. «Чўлон», «Мажнунот йигиси», «Ирия», «Чўс», «Рухи равоним», «Ок гул», «Ботмай колган ой», «Хўмо» достонлари худди шу даврда яратилди.

Буюк немис шоирни Хенрик Хайне шоилярни ўз кўлидаги ширани шимшиброҳат килдиган айнкагларга киёс килган эди. Чиндан хам, лирик шоирлар ўз қалбларини кашиф этишига, руҳий оламларининг турли фасллардаги манзараларни тасвирилашга катта ётиб берадилар.

Шу маънода Тўлан Низом ижодининг биринчи боскичида ўзининг лирик «мен»-ини

каламашлар орасида баланд парвоз қылғанлар жуда оз. Шу маънода Тўлан Низом, эхтимол, истиснодир. Шубҳасиз, суронги пойтахтдан олисида яшаган шоир ижодидан ўзгача бир тароват эсади. Ундан она-замининг хушбўй нафаси, кишлок кишилигига хос самимилийлик ва беѓубор соддалик, хис ва тайгунинг шабнамдек тиник живири «мана, мен», деб туради.

Тўлан Низомнинг шу вактга кадар кечган иходи иккича боскичдан иборат. Агар у

озми-кўпми тўла юзага чи-карди. Унинг лирик қаҳрамони гўзалини ва зазгулик нав-карни ўларок намоён бўлбайширилган инсонни сажиасида бўртиб турган фазилатларни нурлантириб юборди. Бу лирик қаҳрамон учун по-кизи хаёллар оламида яшашнинг ўзигина кифоз эмас. У покизи қалблар тараган нурдан баҳраманд, ҳалқнинг кенг катламига тушишга бўлишга иштиёқманд. Айни пойтахт уларга бўлган туйгу-сунни покизи сақлашни хам билади. Лекин унинг учун энг муҳими покизи нияти ва

диий кашфиётларга бойки, шеърият оламига — у қаҷалик худудиз бўлмасин — киришнинг ўзи бўлмайди. Шунинг учун ҳам айрим шоирлар турли измилларга берилиб, шеърий таҳрибага катта ётиб берадилар. Тўлан Низом эса анъана-вийикдан кочмай, синовдан ўтган шеърий шаклардан, шунарли бўлган тасвири суспаридан фойдаланди. Келади.

Аммо шу билан бирга узудонлирида хайти замоннинг темир гилдираклари остида мажакланган сийом-

боғлиқ фожиасини катта маҳорат билан очди. Шоир ушбу достонидаги тадрижий ўсиш йўлидан дадил бораётганини яна бир бор кўрсатди.

Мен ана шу достонни ўқиганинда, Турсуной Каримованинг Тўлан Низом ижодига катта умид билан боксан кўзларини эсладим ва унинг оруз-умидлари маълум даражада ушаётганига ишон ҳосил килдим.

Тўлан Низом кўп ўтмай, «Чўйлон» достонини ёълон килди. Орадан хийла вакт ўтгач, яни ўзбек шеъриятни осмонида Тонг юлдузи ўларок чакнаган шоир ҳақида драма яратди. Бу ҳар иккала асрарда ўзини янги уғлар сарни шайланётганини, ўз олдига катта ва мурракаб бадий вазифаларни кўйтганини маълум килди.

Шоирнинг достон жанрида олиб борган изла-

нишлари хар томонлама эътиборга сазовор. У биз

иқоридаги тилга олган достонларда ўз руҳий олами тасвиридан Бобур, Машраб, Чулпон, Миртемир, Усмон Носир, Саид Зунунова сингари ўзи учун азиз сиймолар хәтийни тасвирилашга, улар ҳаётни орқали эса биз яшатган

дварнинг — XX асрнинг маъназараларини тасвирилашга ўтганини кўрсатди. Бу, шубҳасиз, шоир ижодидаги кескин бурилини ва юксалиши белгисидир.

Бугун адабийтада санъатни оламида сидқидил-

дан хизмат килаётгандан ижодкорларни ҳақида ра-

вища фидойи кишилар, деб ашамоқда. Шундай фидойи ижодкорлардан бирни Тўлан Низом буғун ўзининг куттуб олтишибини кишиларни кўрсатди.

Позиция хэйлар ва интилишлар соҳиби ижодидаги зафарлар хамишиҳамаро булини.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

Ягона илинжим айлагил бажо —

Асра бандаларинг ҳадсиз озордан.

Халокат ва најот олдида хаста, Киприда ёш каби калтирилар ҳаёт, Кайга бошламоқлик сенга вобаста, Соҳиби заковат, эй одамизот!

Илоҳим, ўзингдан хўп миннатдорман, Йўқдан бор этдинми, йўқ этгунг бордан.

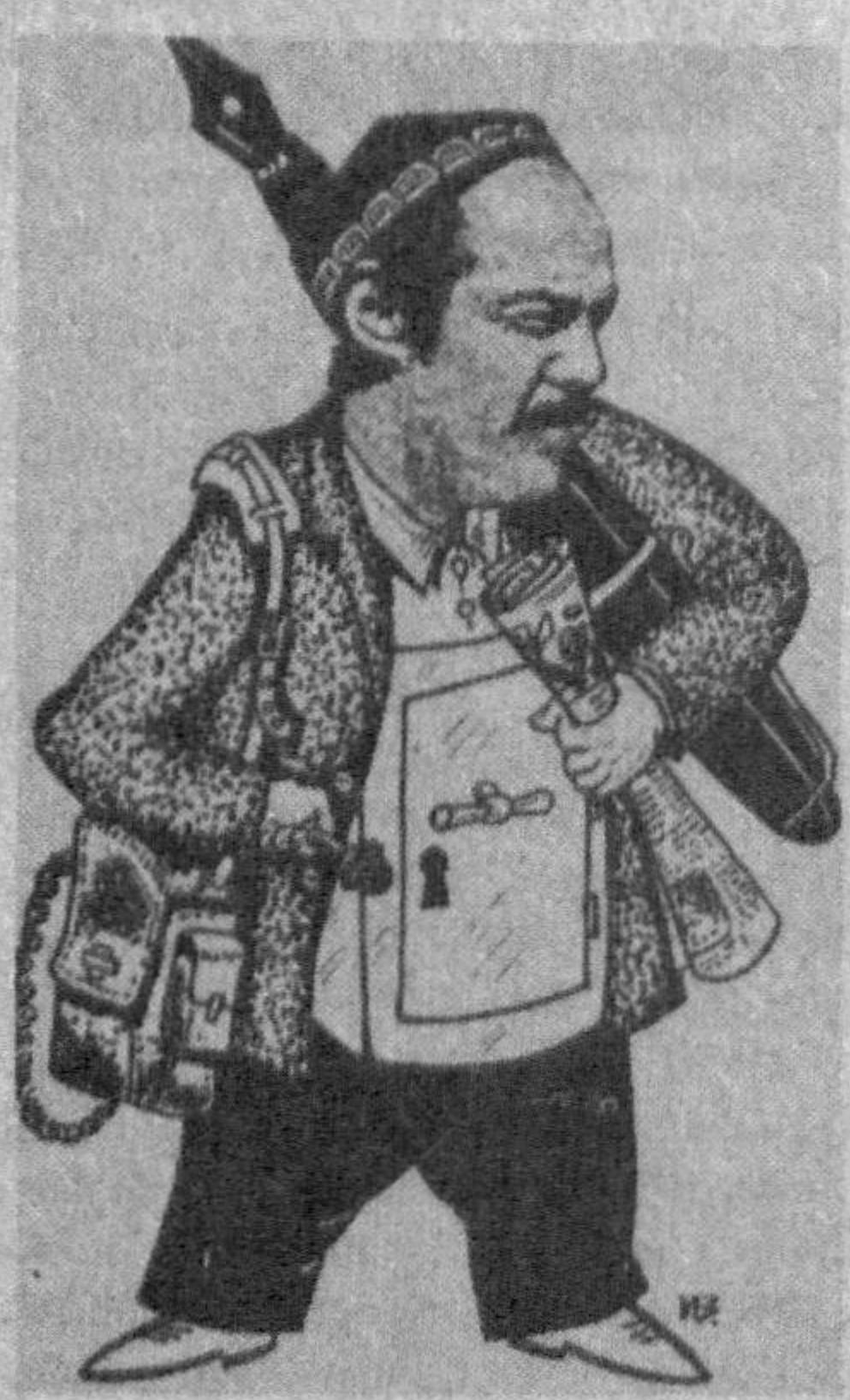
Ягона илинжим айлагил бажо —

Эркин УСМОНОВ

МУАЛЛИФ ҲАҚИДА УЧ ОҒИЗ СҮЗ

Эркин УСМОНОВ Тошкентда туғилган.

Жаҳон тиллари Университетининг инглиз тили ва адабиёти факултетини тутатган. Ўзбекистон Ҷумхуриятининг максадида.

Карийб, йигирма йил давомида Ўзбекистон радиосининг учинчи қаватида ишлаган.

Уч хонали уйда яшайди. Учта фарзанди бор. Учта китоби чиккан.

Хозирги кунда бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнини чукурорук ўрганиши максадида

банда хизмат қилипти. Уч тилда — ўзбек, инглиз ва рус тилларида иш юритади.

Куйида унинг ижодидан намуналарни эътиборингизга ҳавола этамиш.

Шаҳар марказидаги тижорат дўйонига бир ҳаридор кириб келди. Энгиди япнинг палто, бошингда шляпа, кўлида «дипломат» сўмка...

— Салом, салом ўртоқлар! — деди у шучакчалик билан. — У-ху, дўкон зўр-ку, дўкон!

Баракалда, баракалда!

Унинг савлатини кўриб сотовчи йигитлар беихтиёй ўринларидан туриши.

Келинг, келинг, акахон! Хизмат?

Харидор пештахтадарга яқинлашти-ю бирдан кичикир юборди.

— Ие, ие, манави сигаретларни қаранг! Канини, биттасини олинг-чи!

— Кайси бирдан акахон?

— Сўради сотовчи йигит, — «Кент»ми, «Марлборо»ми?

— Буни нима ахамияти бор, акаси? Тутуни чиска бўлди-да!

— деди ҳаридор тараддулуди. — Кани, олдин биттасини чекиб кўрайлик-чи? Кейин олдин ахамияти бор, акаси?

— Марҳамат, марҳамат!

— О, зўр-ку! — ҳаридор сигарет тутунини олтифатли билан пушлади. — Тутунини томоқдан ўтишини қаранг! Каймог, қаймок!

— Пулига қараб-да, акахон! — жилмайди сотовчи йигит.

Шу пайт ҳаридорнинг кўзи пештахтадарга тизилиб турган узун-қиска шишаларга тушдишо, ҳайложонни яширолмади.

— Ие, ие, канни авани конякларни хам кўрайлик-чи?

— Кайси бирдан акахон? Грузинларнини дамни ё арманларнини?

— Кани, один бешта кўйинг-чи! Мазасини бир кўрайлик!

— Сотовчи йигит бош чайқайди.

— Э, ўйк, акахон! Бу ер ресторан эмас, кўйиб сотилмайди!

Ҳаридор ранжиганнамо киёфада сотовчига

ФАРОЙИБ ҲАРИДОР

Японияни, акахон!

Нархидан келинг, нархидан, — деди ҳаридор.

Сотовчи йигит тилла тишини йилтиратиб пичинг киди:

— Бор-йўғу, ўтиз минг холос, акахон!

— Бе, кепак баҳо экан-ку, — илжайди ҳаридор,

— ўрнг дарров! Авани этик-чи?

— Италияни. Баҳоши ўн минг... — ҳайратла-

ниши сотовчи йигитлар.

Ҳаридор ҳуштак чалиб юборди.

— Олганим бўлсин! Кутисига солинг!

Сотовчи йигитлар ҳайрон бўлиб, бир-бирлари-

га қараб қўйшиди.

— Кечириласиз, акахон, сўрганинг айби ўйк.

Ҳамён бакувватни ишиклиб?

Ҳаридор кўзларини кувлик билан кисиб, дипло-

мат копкенини чертиб қўйди.

— Ҳамён ҳам, ўзимиз ҳам бакувватни укам!

Ким деб ўйлаясизлар мени?

Сотовчи йигитлар қарсак чалиб юборишиди.

— Э, қойилман, қанини сиздака шинаванда ха-

ридорлар кўпроқ бўлса!

— Кани бўймаса, шунинг учун ичамиз! — деди

тиклиб копди.

— Кизиг эканлар-ку, аввал тобтиб кўрайлик,

кейин ўша оилаганини ҳам олеваремиз. Е, менга ишномаянисизларни?

— Йўк, нега? Туппа-тузук одамга ўхшайсиз. Пал-

тойнингизам, шляпанизам импортий, — деди со-

тутчи йигит ўйланисизларни.

— Шундок, бўлсин! — деди ҳаридор. — Кани,

коняқидан кўйинг-чи! Ие, ўзинларга-чи? Йўк, буна-

насақи кетмайди. Кўйинг, кўйинг! Мени хисобим-

дан куяверин! Мана, бу бошқа гап! Кани, олдик!

Сиҳат-саломатни бўлсин!

Сотовчи йигитлар ҳам ноилож ҳаридорга қўши-

лиши ичиши.

— Шу пайт телефон жирилганди. Иккинчи сотов-

чи йигит гўшакни оди.

— Алё, эштаман?

Симнинг у тарафидан ховлиқкан, ҳансираган

товуш ўштилди.

— Алё, алё, тижорат дўконими? Ке-

чириласизлар, мабод дўконга бошида

шляпа, дипломат кўтарган, янги пал-

толиши кирмадими? — Кирдилар,

шу ердалар, — деди сотовчи йигит шошилиб.

— Хайрият! — деди телефондаги овоз. — Биз

рухий ҳасталар касалхонасидан қўйирни килияла-

миз. Соғ пайтада тикорат дўконига кириб эси

оғиз қолган бир бөмбозимиз биш ворачнинг

киммаларни кийиб, сумканини олиб кочиб кет-

ган. Эрталабдан бери кидирамиз-а! Хайрият,

хайрият, хозиро этиб борамиз...

— Яхши, яхши, — гўлдиради сотовчи йигит.

— Ранги ўшлаб туриам...

Ранги ўшлаб туриам...

— Сиз сизни сирашади... Ҳозир келишмарим...

— Жуда яхши. Сизларда аркон топиладими?

Трос бўлса яна яхи!

— Йўк.

— Афсус! — маънос киёфада биш чайқади ҳа-

ридор. — Үнда мени маъзур тутасизлар. Мен

«Хўжалин» моллар дўконига ўтишим керак экан.

Майна, яхши, қолинглар!

Ҳаридор шундай деди-ю, лиз этиб эшиқдан

чиқди-кетди.

Сотовчи йигитлар ёз-хушларни йигиб, унинг

орксасидан отилиб қишиши, гаройиб ҳаридор

эса аллақаочон кўздан гойиб бўлган эди...

хўкилдогимга келиб туриби» дейишгани-дайшиган!

— Бўлдими? — деди Миря норози оҳангда тўнгиллаб.

— Жуда суютириб бордиринглар!

— Нега менга багишлада кўшиш, айтимайди?»,

— Нега мен ҳакими досто ёзилмайди? ...Бу

канаси ахир, ўртоқлар! Ахир, ҳакимиш бир бор-

фарёд, кўтаришиб керак экан-да? Нега мен бағи-

ланган ашула ўй? «Миянгандан дақанг айлансан!» деб ашула айтгиб бўлмайдими? А!

— Туппа-тўғри! — яна бидирлади Тил.

— Нима, сизни қўзлардан ё Сочлардан кам

хойингиз борми?

— Сиз хадеб менга осилаверман, хўйми?

— бўчи келмади Соч. — Агар, Қўзлар, Лаблар

— менинг ҳакимдам ашула айттирилар, демак биз

шунга мунособ эканмиз-да?

— Тўғри, нега хадеб бигзга ёпишасизлар?

— чўнчайди Лаблар! — Нега, биронтаглар Юракни танқид киммайсизлар? Кўркисизлар-да?

— Ахир 99 фози шевсларни ашуладар у

күшига бағишланган-ку? Тагин ҳеч ким бил-

масин деб, у кишининг номини хали «ғил»,

хали «қўнғил», хали «қалб» деб ўзгаририлар.

У кишига атаб ёзилган газаллару достонларни? Нега бугун индамайсизлар?..

— Индаймиз! — деди Кулол шангиллаб.

— Ҳозиро унинг борамизу, шартта айтави.

— Айтамиш, айтамиш! — шовкин кўтаришиди тана-аъзолари.

Шу пайт ўтириб. — Кўнир, кўнир!

— Ўртоқлар! — ўртоқлар... — деди у калт-ка-

лт титраб.

— Нима бўлди? — бараварига сўрашди та-

на аъзолари.

— Оёқ холисзанини бергай чўки:

— Юракнинг аҳволи чаток... Инфарт...

— Ҳаридор шундай сотовчи йигитларни йигитларни.

— Ҳаридор шундай сотовчи йигитларни йигитларни.